

Flyktingpolitik som värker

Gömnda får vård i kyrkan

Medan den svenska regeringen får FN-kritik för att gömnda nekas sjukvård, jobbar vårdpersonal ideellt för att fånga upp patienterna som samhället inte vill veta av. Margreth Heirås hjälper gömnda vars ångest satt sig i tänderna.

TEXT ANNA RÖKAEUS FOTO JOHANNA SVENSSON

DE FLESTA RUSAR från sina jobb för att välkomna våren – men Margreth Heirås tar på sig ett nytt par plasthandskar för att ta emot ännu en patient.

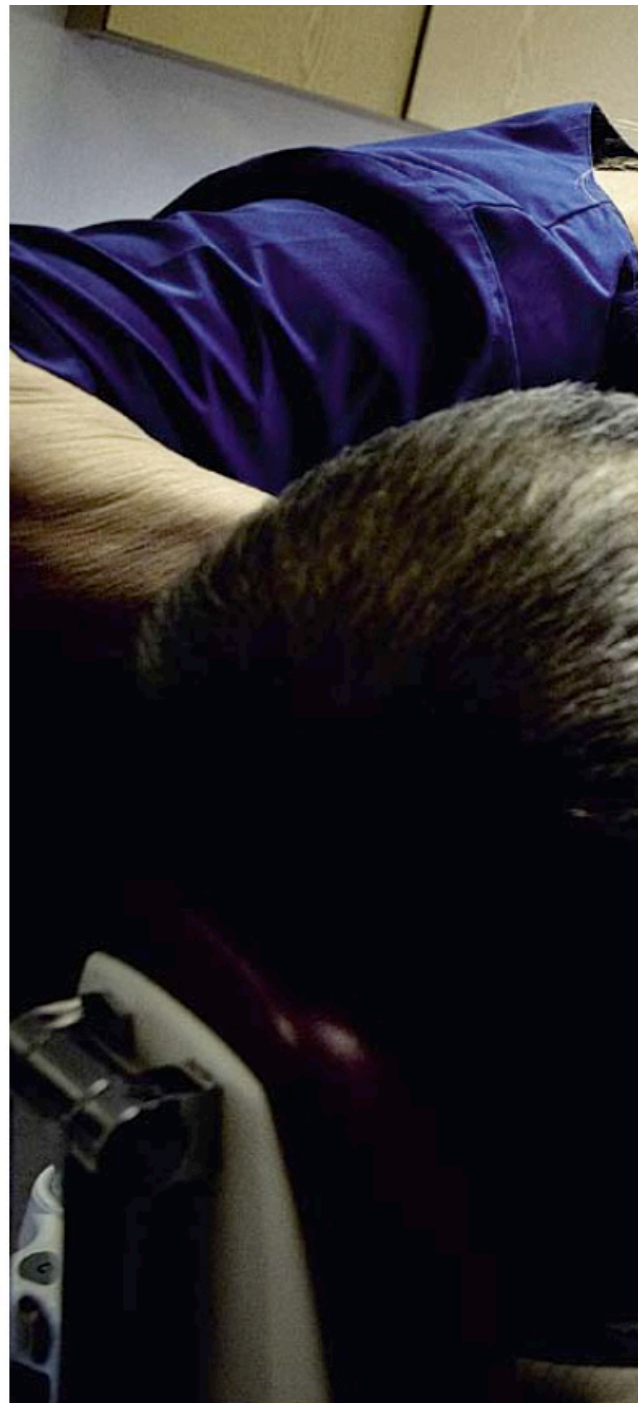
Abdul har lagt sig i tandläkarstolen. För fem månader sedan fick han beskedet att han inte får stanna i Sverige och nu gömmer han sig för myndigheterna. Aldrig mer än 20 dagar på samma plats för då kan polisen hitta honom.

Tiden är en lång väntan på ingenting, och han fördrivar den med att vanka över golv i olika lägenheter. Fram och tillbaka. För varje steg han

tar oroar han sig över sin fru och sina fem barn.

Efter att ha konverterat från islam till kristendom var han tvungen att fly från sitt hemland Afghanistan och sedan dess har han inte hört från familjen. Röda Korset har hjälpt honom att leta men utan resultat. Kanske har de inte överlevt. Att han själv skulle bli dödad om han återvänder är han övertygad om. Oro, stress, gråt och mardrömmar. Hela tiden pressar Abdul ihop käkarna.

– De gömnda har en fruktansvärd ångest och den sätter sig ofta i munhålan. Om man lever under svåra

förhållanden är det vanligt att man pressar tänder. Då kan man få kraftig muskelvärk, ofta i ansiktet och axlarna, berättar Margreth.

TVUNGEN ATT AGERA

För tio år sedan kom en mamma med sin femåriga son till hennes tandläkarpraktik.

– Jag var tvungen att dra ut en tand på honom och de flesta barn skulle ha skrikit och gråtit, men den här pojken var knäpptyst. Tårarna rann, men han var helt tyst. Jag blev så väldigt berörd av honom. Det visade sig att han och hans mamma var gömnda

Margreth Heirås (till vänster) och **Sara Rangmar** behandlar **Abdul**, en papperslös som i laglig mening saknar rätt till sjuk- och tandvård.

och jag bestämde mig för att om det fanns andra som var lika utsatta som dem var jag tvungen att göra något.

ÖPPNADE EN JOURTELEFON

Samma år som Margreth mötte den gömda pojken samlades några sjuksköterskor och läkare för att diskutera vårdssituationen för människor som gått under jorden. De hade upptäckt en stor brist i det svenska vårdssystemet: För att få behandling som papperslös var man tvungen att vara akut sjuk samt ha en plånbok full med pengar. Det senare har man inte som gömd.

Det faktum att sjukvårdspersonal ibland ringt polisen när de stött på gömda gjorde dessutom att de flesta av dem inte ens vågade försöka få hjälp på sjukhus och vårdcentraler.

De som slöt upp på diskussionsmötet bestämde därför att de skulle öppna en jourtelefon. Genom den

skulle gömda kunna komma i kontakt med läkare och sjuksköterskor som satte sin yrkesetik framför det svenska regelverket.

Successivt bildades ett nätverk av människor som ville hjälpa till och arbetet organiserades i en stiftelse som man döpte till Rosengrenska. En av dem som slöt upp var Margreth Heirås.

» **Jag förstår inte hur beslutsfattarna tänker. De gömda är inga brottslingar. Svenska myndigheter ägnar sig åt att jaga vettskrämda människor.**

MOTTAGNING I KYRKAN

Ett av Rosengrenskas främsta mål har hela tiden varit att de ska kunna avskaffa sig själva – gömda ska inte behöva vara beroende av ideella kraf-

ter utan har rätt till vård på samma villkor som alla andra, menar de. I år är det dock ett decennium sedan de hade sitt första möte och fortfarande står de gömda utanför den svenska vården.

En gång i veckan har Rosengrenska mottagning i en kyrka i Göteborg. Sjuksköterskor, stödsamtalare, läkare och sjukgymnaster gör då allt för att hinna undersöka dem som söker vård. På mottagningen finns det också möjlighet att få kläder och lite mat, och under kvällarna, som ibland pågår fram till midnatt, kan det komma och gå uppemot 200 personer. Även Margreth finns på plats. Med ficklampa och spegel gör hon en första undersökning av dem som kommit för sin tandvård. De patienter som är i störst behov av hjälp får en tid på hennes praktik.

– Vissa som jobbar med Rosengrenska är väldigt aktiva under perioder men sedan försvinner de. De blir väl utbrända tillslut. Självt måste jag sätta någon slags gräns för att orka med i längden. Jag försöker prioritera det som är allra mest akut, men det är svårt. Om man är gömd tar tänderna stryk. Så är det bara. Man äter vad man kommer över. Jag vet att tandvård kan vara som tortyr. Och går man med en infektion utan behandling kan den sprida sig ner i käkbenet – får man inte antibiotika då så kan man dö.

LÄTTARE MED SAMARBETE

Den senaste tiden har Margreth haft gott stöd av tandläkaren Sara Rangmar. Sara jobbar på Folk tandvården och det händer att hon tar emot gömda där, något som hennes chef går med på så länge hon gör det oavlönat utanför sin ordinarie arbetstid. Både Margreth och Sara tycker dock att det går lättare när de hjälps åt.

– Då får vi energi av varandra och orkar ta emot fler patienter. Jag har dessutom min egen praktik så här kan vi göra som vi vill. Det är ju ändå jag själv som bekostar det material som vi använder, säger Margreth.

Utöver Abdul har tre patienter fått tid denna kväll. Margreth och Sara ger varandra tips medan de arbetar och Sara låter sig imponeras av Margreths moderna bedövningsapparat.

Margreth Heirås har satt sin yrkesetik framför det svenska regelverket.

Trots att deras patienter är gömda är de noga med att upprätta journaler. För att dataprogrammet ska bli nöjt skriver de nollor i de rutor som är avsedda för de fyra sista siffrorna i ett svenskt personnummer. Det är siffror som i vanliga fall är avgörande för om man ska få behandling eller inte.

» De flesta svenskar skulle inte tro det om man berättade vilket liv de lever. De är oerhört pressade. Mänskliga rättigheter, finns de eller finns de inte?

Saknar man dem saknar man rätten till det svenska vårdssystemet. Just det faktum att de som lever gömda är rättslösa gör det extra viktigt att Rosengrenska för journaler över dem, menar Margreth.

– Vården som vi ger dem måste helt enkelt vara säker.

På Rosengrenska mottagning har man dock ingen möjlighet att erbjuda samma standard som på vanliga vårdinrättningar. Man är hela tiden beroende av att folk skänker mediciner, och lokalen där man håller till är knappast anpassad för sjukvård.

– Jag förstår inte hur beslutsfattare

Stödet från Sara Rangmar betyder mycket för Margreth Hehrås.

na tänker. De gömda är inga brottslingar. Svenska myndigheter ägnar sig åt att jaga fullständigt vettskrämda människor. Den senaste tiden har det blivit ännu tuffare – polisen har till och med varit på spårvagnarna och begärt att få se papper.

”EN DEL GÖMDA TAR SITT LIV”

Från sin plats i tandläkarstolen kan Abdul ana hur spårvagnarna susar förbi strax utanför fönstret. Han är en av dem som inte vågar åka med kollektivtrafiken. För att ta sig till mottagningen från sitt gömställe har han fått hjälp av två vänner. En av

dem jobbar för en flyktingförening och har mött många som tvingats gå under jorden.

– De flesta svenskar skulle inte tro det om man berättade vilket liv de lever. De är oerhört pressade. Mänskliga rättigheter, finns de eller finns de inte? En del gömda tar sitt liv till slut. De vet att de kommer att bli dödade om de tvingas återvända till det land som de flytt ifrån, så de tycker att det är enklare att dö här, berättar hon.

När Abdul reser sig från tandläkarstolen har hans tandvärk lindrats. Ändå är han sammanbiten när han kliver ut i den ljusa värvallen. ●

» VÄRDFAKTA

► **FN uppskattar** att cirka 15 000 personer lever som gömda i Sverige. De saknar legal status och utgörs av personer som har sökt asyl och fått avslag samt migranter som aldrig har sökt asyl. Ingen av grupperna har de papper som krävs för att få tillgång till den svenska sjukvården och i diskussioner talar man ofta om dem som ”papperslösa”.

► **Enligt hälso- och sjukvårdslagen** måste landstingen erbjuda ”omedelbar vård” – akutvård, till alla som befinner sig inom landets gränser. Vård som menas med ”omedelbar vård” är inte definierat och därmed är det upp till varje vårdinrättning eller enskild vårdpersonal att avgöra. Vanligtvis när gömda uppsöker sjukhus akut, till exempel för hjärtinfarkt, får de behandling, men också en räkning. En vanlig förlossning kan kosta 20 000–30 000 kronor, vilket är omöjligt att betala för en gömd som oftast är beroende av allmosor. När det gäller gömda som söker för mindre akuta problem är det inte ovanligt att de nekas vård helt och hållet.

► **Sverige har** förbundit sig att respektera de mänskliga rättigheterna där rätt till hälso- och sjukvård ingår. Enligt Paul Hunt, FN:s rapportör för rätten till hälsa, bryter Sverige mot dem när gömda nekas vård. Han uppmanar svenska regeringen att ge papperslösa och asylsökande vård på lika villkor som landets övriga invånare. I många andra EU-länder har människor utan legal status tillgång till fri eller subventionerad sjukvård.

► **I vår har** Läkarförbundet och Läkarstudentorganisationen tillsammans med frivilligorganisationer, kyrkor, fack- och yrkesförbund startat ett upprop där de uppmanar den svenska regeringen att se till att papperslösa ska få tillgång till sjukvård på samma villkor som övriga invånare. Sjukvårdspersonal har också protesterat mot ett nytt lagförslag som, om det går igenom, kommer att begränsa gömdas möjligheter att få vård ytterligare.

Källor: Läkare i världen, Picum, (Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants) med flera